

## The Effectiveness of a Psychoeducational Program on Parents' Communication with their Gifted Children

## Ebeveynin Üstün Yetenekli Çocuğuyla İletişimini Geliştirmeye Yönelik Psiko-eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi

Süleyman Kahraman<sup>1</sup> & Taşkın Tanrikulu<sup>2</sup>

### Abstract

Parents often experience challenges in their communication with their gifted children because gifted children have extraordinary needs. The purpose of this experimental study was to examine the effect of a psycho-educational program on the communication between parents and their gifted children. The study involved thirty-two parents of gifted students who were enrolled in a private school. The experimental group received a six-week psycho-educational training program. The Parent-Child Communication Scale and Afat Parent Awareness Scale were used to collect data. Findings showed that the training program had an impact on the quality of communication between parents and their gifted children in the experimental group. Parents in the control group did not demonstrate a similar improvement.

**Key Words:** gifted child, parenting, parent education, communication

### Öz

Üstün yetenekli çocukların kendilerine özgü ihtiyaçlarının olması ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla iletişim kurmalarında zorluk yaşamalarına sebep olabilmektedir. Bu araştırma, ebeveyn-çocuk iletişimini geliştirmeye yönelik hazırlanan psiko-eğitim programının, üstün yetenekli çocukların ebeveynlerinin iletişim becerileri üzerindeki etkisinin incelendiği deneysel bir çalışmadır. Araştırma kapsamında üstün yetenekli çocuğu olan ebeveynlerden rastgele seçilen 16'şar kişilik deney ve kontrol grupları oluşturulmuş ve deney grubuna araştırma kapsamında geliştirilen altı haftalık psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Araştırmada ölçme araçları olarak Ebeveynin Çocuğuyla İletişimi Ölçeği ve Afat Ebeveyn Farkındalıkları Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulguları, hazırlanan eğitim programının ebeveynlerin iletişim becerileri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

**Anahtar Sözcükler:** üstün yetenekli çocuk, ebeveyn, aile eğitim, iletişim

### Summary

**Purpose and method:** The purpose of this study was to investigate the effectiveness of a psycho-educational program on parents' communication with their gifted children. The study involved 32 parents of gifted students who were enrolled in a private school in Istanbul. Participants were randomly assigned to control and experimental groups. Parents in the experimental group received a six-week psycho-educational training program. The control group did not receive any training. In the study, the Parent-Child Communication Scale (PCCS) and the Afat Parent Awareness Scale (APAS) were used to collect data on parents' communication skills. Mann Whitney U-test was employed for comparison of the results of the pre-test and post-test of the control and experimental groups, and Friedman and Wilcoxon signed-rank tests for comparison of pre-test results, post-test results and follow up test results. Statistical analyses were performed using SPSS, with a significance level of ,05.

**Results:** PCCS ( $U=124,50$ ;  $p>,05$ ) and APAS ( $U=121,00$ ;  $p>,05$ ) group comparison pretest results showed that the groups were equally assigned. PCCS ( $U=73,00$ ;  $p<,05$ ) and APAS ( $U=75,50$ ;  $p<,05$ )

<sup>1</sup> Corresponding author, Assist. Prof., Beykent University, Department of Psychology, Istanbul, Turkey; [suleymankahraman@beykent.edu.tr](mailto:suleymankahraman@beykent.edu.tr)  
<sup>2</sup>, Ph.D., Lifelong Counseling Center, London, UK; [ttanrikulu09@gmail.com](mailto:ttanrikulu09@gmail.com)

group comparison posttest results showed that the experimental group made an improvement as a result of participation in the training program. The experimental group's PCCS pretest-post test ( $z=-3,522; p<,05$ ) and posttest-follow up test ( $z=-1,730; p>,05$ ) differences were significant. Similarly, their APAS pretest-post test ( $z=-3,117; p<,05$ ) and posttest-follow up test ( $z=-0,322; p>,05$ ) differences were significant. The analysis showed that parents in the experimental group improved the quality of their communication with their gifted children. However, the parents in the control group did not have a similar progress in their communication.

**Discussion and conclusion:** Results showed that the psycho-educational program improved parents' communication with their gifted children. Various types of parent trainings are recommended for parents of students in special education programs. Parent-child communication trainings include competent parenting attitudes, establishing effective dialogues, and active listening and the like (Robinson, Shore, & Enersen, 2006). The main objective of the psycho-educational program is understanding characteristics of gifted children, avoiding communication barriers, parents' understanding their own communication styles, understanding and applying effective parent-child communication strategies, understanding and applying strategies for special circumstances of giftedness and understanding importance of child's communication with other people in parent-child communications. The program provided parents in the experimental group with opportunities of knowledge, strategies, discussions, practices and sharing ideas about communication. The activities of the psycho-educational program were eclectic, including cognitive and behavioral perspectives. Other theoretical perspectives can be considered for future studies.

## Giriş

Üstün yetenekli çocukların hızlı öğrenme, güçlü hafıza, eşzamanlı olmayan gelişim, aşırı duyarlılık ve duygusallık, mükemmeliyetçilik, liderlik eğilimi, yüksel ideallere sahip olma, gibi kendilerine özgü zihinsel, sosyal ve duygusal özellikleri bulunmaktadır (Callahan & Hertberg-Davis, 2013; Clark, 2013; Özbay ve Palancı, 2011; Peterson, 2009; Rotigel, 2003; Saranlı & Metin, 2012). Bu farklı özellikler, ebeveynler için de farklı ihtiyaçlar doğurmaktadır. Ebeveynler üstün yetenekli çocuklarını yetiştirmede farklı ebeveynlik tutum, davranış ve yaklaşımlarına ihtiyaç duymaktadırlar (Probst, 2005; Schader, 2008).

Ebeveynin çocuğuyla olumlu iletişiminin, ebeveynlik tutum, davranış ve yaklaşımlarına da olumlu katkı yaptığı bilinmektedir. Üstün yetenekli çocukların sağlıklı gelişimleri için aile içinde daha fazla iletişim içinde olmaya ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır. Bunun yanında aile üyeleri arasında birbirlerini dinlerken ve cevap verirken açık bir iletişim kullanılmasının önemi vurgulanmaktadır (Ataman, 2004; Clark, 2013; Özbay, 2013).

Üstün yetenekli çocukların sağlıklı gelişimi için çocukla sağlıklı iletişim kurma, aile içi dinamikleri geliştirme, ebeveynlerin kendilerini geliştirmeye açık olması ve üstün yetenekli çocukların sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilmeye ilgili beklentilerini ayarlamaları gerekmektedir (Colangelo & Davids, 2003). Ebeveynin üstün yetenekli çocuğuyla olumlu iletişimi ebeveynlerin ve çocukların üstün yeteneklilikten kaynaklanan özel ihtiyaçlarına katkı sağlar ve ailenin işlevselliğini artırır.

Üstün yetenekli çocuğun duygusal gelişiminin desteklenmesinde, ebeveynlerin ve diğer aile üyelerinin işbirliği içinde etkileşimde olması, çatışmanın az olması ve çocuğun en üst düzeyde özgürce kendini ifade etmesi vurgulanmıştır. Bu açıdan tüm aile üyelerinin birlikte katıldığı aile etkinlikleri planlanması ve üstün yetenekli çocuğun ve ebeveynlerin duygu ve düşüncelerini düzgün bir şekilde ifade etmesine fırsat sağlayacak aile toplantılarının etkisine dikkat çekilmektedir (Clark, 2013; Silverman & Golon, 2008).

Araştırmalar üstün yetenekli çocuklarda görülen çatışmaların etkilerinin ebeveyn tutumlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir (Afat, 2013a; Huey, Sayler, & Rinn, 2013; Karnes, Shwedel, & Steinberg, 1984; Rudasill, Adelson, Callahan, Houlihan, & Keizer, 2012; Snowden & Christian, 1999). Demokratik ebeveyn tutumunda açık standartlara sahip, çocukların haklarını kabul eden, onlardan olgun davranışlar bekleyen ve sözlü olarak sağlıklı bir iletişimi destekleyen yaklaşımlar olduğu için ebeveyn-üstün yetenekli çocuk iletişimine daha uygun olduğu önerilmiştir (Clark, 2013; Macintyre, 2008; Meckstroth, 1990; Welsh, 2014). Başarısız olan üstün yetenekli çocuklar üzerine yapılan bazı araştırmalar, ebeveynlerin çocuklarını aşırı kolladığı, aşırı beklentileri olduğu veya otoriter davrandıklarını göstermiştir. Böyle ortamlarda aile içi iletişimin zayıf, üyeler arası paylaşımın az olması, ebeveynlerin daha az aktif ve daha az sevgi bağlarına sahip olmaları gibi durumlar üstün yetenekli çocuğun gelişimini olumsuz etkilemektedir (Clark, 2013; Çağlar, 2004; Rimm & Lowe, 1988).

Üstün yetenekli çocukların ebeveynlerine çeşitli konularda eğitimlerin verilmesi tavsiye edilmiştir. Bu konulardan bazıları yetkin ebeveynlik tutumları ile etkili diyalog kurma ve sürdürme, etkin dinleme gibi ebeveyn-çocuk iletişimi ile ilgilidir (Robinson, Shore, & Enersen, 2006). Türkiye’de üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik düzenlenen bu eğitimlerin sınırlı olmasına rağmen faydalı olduğu görülmektedir. Örneğin Kurtulmuş (2010), Bilim ve Sanat Merkezleri’ne devam eden üstün yetenekli çocukları olan ebeveynlere yönelik geliştirdiği bilgisayar temelli grup aile eğitimini uygulamıştır. Eğitim sonunda eğitim verilen ebeveynlerin ve çocuklarının aile içi ilişkilerine yönelik algılamalarında ve çocukların mükemmeliyetçilik özellikleri üzerinde olumlu katkı yaptığı görülmüştür. Saranlı (2011), Bilim ve Sanat Merkezleri’ne devam eden üstün yetenekli çocukları olan ebeveynlere yönelik geliştirdiği eğitim modelinde çocuğun ruhsal uyumu, aile içi fonksiyonlar ve çocuğun algıladığı sosyal destek konuları üzerine aile eğitimi uygulamıştır. Eğitim içeriğinde çocukların genel özellikleri, üstün yeteneklilerde görülen davranışsal, sosyal ve duygusal sorunlar, üstün yeteneklilerde ebeveynlik yapmak, üstün yetenekli ailesi olmak, okul ve öğretmen ilişkileri ile çocukların hakları gibi konular yer almıştır. Afat (2013b) Beyazıt Fort Otosan İlköğretim Okulu’na devam eden üstün yetenekli çocukları olan ebeveynlere yönelik geliştirdiği ebeveyn farkındalık eğitimini uygulamıştır. Araştırma sonucunda, geliştirilen eğitim programının, ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili farkındalıklarına olumlu katkı yaptığı görülmüştür. Ogurlu (2016) üstün yetenekli çocukların aileleri için geliştirilmiş aile eğitim programının ailelerin ebeveyn öz-yeterliliklerine ve üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili farkındalıklarına etkilerini araştırmıştır. Araştırma sonucunda eğitime katılan ailelerin ebeveyn öz yeterliliklerinin ve üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili farkındalıklarının olumlu anlamda arttığı görülmüştür.

Üstün yetenekli çocukların kendilerine özgü özellikleri bu çocukların ailelerine yönelik eğitimleri gerekli kılmaktadır. Özellikle ailelerin çocuklarıyla etkili iletişim becerilerine sahip olmaları, üstün

yetenekli çocukların potansiyellerini gerçekleştirmede katkı sağlayacağı beklenmektedir. Bu amaçla, üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik iletişim becerileri eğitim programı hazırlanmış ve bu programın çocuklarıyla olan iletişimine etkisine bakılmıştır.

## Yöntem

### Araştırma Modeli

Bu araştırma, deney-kontrol gruplu, ön-test, son-test ve izleme ölçümlü deneysel bir çalışmadır. Bu araştırmanın bağımsız değişkenini psiko-eğitim programı, bağımlı değişkenini ise üstün yetenekli çocukların ebeveynlerinin; "Ebeveynin Çocuğuyla İletişimi Ölçeğinden (EÇİÖ) ve Ebeveyn Farkındalıkları Ölçeğinden-Üstün Zekâlı Çocuğu Olan Ebeveynler (Afat, 2013b) EFÖ-ÜZÇE aldıkları puanlar oluşmaktadır.

### Evren ve Örneklem

Araştırma grubu, 2015-2016 eğitim yılında İstanbul Avrupa yakasında bulunan özel bir ilkokulda eğitim görmekte olan ve üstün yetenekli tanısı almış çocukların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında 16 ebeveyn (8 çift anne-baba) deney ve 16 ebeveyn (8 çift anne-baba) kontrol grubu için seçilmiştir. Çalışma gruplarına katılmak için anne baba birlikte, altı hafta boyunca eksiksiz katılım gösterme şartı sunulmuştur. Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, hem deney hem kontrol grubundaki katılımcıların % 12,6'sının, 30-35 yaş aralığında; deney grubundaki katılımcıların %75,1'nin, kontrol grubundaki katılımcıların %69'unun 36-40 yaş aralığında ve deney grubundaki katılımcıların %12,6'sının kontrol grubundaki katılımcıların %18,9'unun 41-44 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Deney grubundaki katılımcıların %18,8'i lise, 6,3'ü ön lisans, %62,5'i üniversite ve %12,5'i lisansüstü mezundur. Kontrol grubundaki katılımcıların ise %25'i lise, %37,5'i ön lisans, %12,5'i üniversite ve %25'i lisansüstü mezundur. Deney grubundaki katılımcıların %12,5'inin tek, %50'sinin iki ve %37,5'inin üç çocuğu bulunmaktadır. Kontrol grubundaki katılımcıların %25'inin tek, %37,5'inin iki, %25'inin üç ve %12,5'inin dört çocuğu bulunmaktadır. Deney grubundaki katılımcıların üstün yetenekli tanısı konmuş çocuklarının cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek ve kız çocukların yarı yarıya olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda ise bu oran %62,5 kız, %37,5 erkektir. Deney grubundaki katılımcıların üstün yetenekli tanısı konmuş çocuklarının yaş oranı %37,5 yedi yaş, %25 sekiz yaş, %25 on yaş ve %12,5 on bir yaştır. Kontrol grubunda ise bu oranlar %12,5 yedi yaş, %25 sekiz yaş, %25 dokuz yaş, %12,5 on yaş, %12,5 on bir yaş ve %12,5 on iki yaştır.

### Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarına ait bilgiler ve bulgular yer almaktadır. Araştırmada Ebeveynin Çocuğuyla İletişimi Ölçeği ve Ebeveyn Farkındalıkları Ölçeği-Üstün Zekâlı Çocuğu Olan Ebeveynler (EFÖ-ÜÇZE) kullanılmıştır. Psiko-eğitim uygulamasından önce öntest, programın son oturumunda son test ve programdan altı hafta sonra izleme testi uygulanmıştır.

**Ebeveynin Çocuğuyla İletişimi Ölçeği (EÇİÖ).** Uygulayıcı tarafından bu araştırma kapsamında geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle üstün yetenekli çocuk ebeveyni ile üstün yetenekli çocuk iletişimini değerlendiren ölçek geliştirmeye yönelik alan yazın taraması yapılmış ve uzman görüşleri alınmıştır. İncelenen araştırmalar, ebeveyn-çocuk iletişimine yönelik benzer ölçekler ve uzman görüşleri dikkate alındığında genel bir ebeveyn-çocuk iletişim ölçeğinin geliştirilmesine karar verilmiştir. Madde havuzu oluşturulurken demokratik ebeveyn tutumu dikkate alınmıştır. Literatür taraması ve uzman görüşlerine göre hazırlanan 60 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Hazırlanan ölçek devlet ve özel anaokulu ve ilköğretim okullarında çocuğu okuyan 601 ebeveyne uygulanmış, ölçeklerden 27'si eksik cevaplardan dolayı analizlere dâhil edilmemiştir. Sonuçta 574 ölçeğin analizi yapılmıştır. Veri toplanan katılımcıların demografik özellikleri şöyle özetlenebilir: katılımcılar arasında 467 (% 81,4) kadın, 107 (% 18,6) erkek; 20-29 yaş aralığında, 24 (% 4,2); 30-39 yaş aralığında 381 (% 66,2), 40-49 yaş aralığında 155 (% 27), 50-59 yaş aralığında 14 (% 2,4); ilköğretim mezunu 57 (% 10), lise mezunu 143 (% 24,8), üniversite mezunu 309 (% 53,8), lisansüstü mezunu 65 (% 11,4); tek çocuğu olan 122 (% 21,3), iki çocuğu olan 310 (% 54), üç çocuğu olan 115 (% 20), dört çocuğu olan 19 (% 3,3), beş çocuğu olan 4 (% 0,7), altı çocuğu olan 4 (% 0,7) ebeveyn bulunmaktadır.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analizin yapılmasından önce örneklem uygunluğu (sampling adequacy) ve Barlett Sphericity testleri yapılmıştır. Bu çalışmada binişik maddeler çıkartıldıktan sonra hesaplanan KMO örneklem uygunluk katsayısı ,910, Barlett Sphericity testi  $\chi^2$  değeri ise 5335,151 ( $p < ,001$ ) olarak bulunmuştur. Tüm maddeler için temel bileşenler analizi bağlamında açımlayıcı faktör analizi için yapılan ilk analizde bileşen matrisi incelenmiş ve bazı maddelerin sahip olduğu faktör yük değeri ile diğer faktörlerdeki yük değerleri arasındaki farkın en az 0,10 olması şartını taşımadığı (Büyüköztürk, 2009) görüldüğünden bu maddeler çıkartılarak analiz tekrarlanmıştır. Binişik madde kalmayınca kadar bu işlem tekrarlanmış ve sonuçta 33 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak için yapılan varimax döndürme işlemi sonucu ve çizgi grafiği (scree plot) incelendiğinde kalan 27 maddeli ölçeğin beş faktörlü olduğu ve toplam varyansın % 54,363'ünü açıkladığı görülmüştür.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen birinci faktör problem çözmedir. 5 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın % 30,985'ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri ise ,491 ile ,637 arasında değişmektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen ikinci faktör paylaşımına açık değildir. 4 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın % 9,258'ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri ,460 ile ,507 arasında değişmektedir.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen üçüncü faktör saygı-kabuldür. 7 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın % 5,085'ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri ,358 ile ,595 arasında değişmektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen dördüncü faktör duyarlılıktır. 6 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın % 4,711'ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri ,492 ile ,777 arasında değişmektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen beşinci faktör engelsiz dinlemedir. 5 maddeden oluşan bu faktör toplam varyansın % 4,324'ünü açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri ,421 ile ,558 arasında değişmektedir.

Ebeveynin çocuğuyla olan iletişim kalitesini ölçmeyi amaçlayan ölçeğin 27 maddesi ve beş alt boyutu vardır. Bu boyutlar “paylaşım açık olma (PAO)”, “engelsiz dinleme (ED)”, “saygı-kabul (SK)”, “duyarlılık (D)” ve “problem çözme (PÇ)” dir. Paylaşım açık olma boyutunu 11, 13, 14, 21. maddeler; engelsiz dinleme boyutunu 2, 8, 10, 15, 27. maddeler; saygı-kabul boyutunu 5, 9, 16, 18, 20, 22, 23. maddeler; duyarlılık boyutunu 6, 12, 17, 24, 25, 26. maddeler; problem çözme boyutunu ise 1, 3, 4, 7 ve 19. maddeler oluşturmaktadır. Beşli likert tipi şeklinde “her zaman”, “sıklıkla”, “bazen”, “ara sıra” ve “hiçbir zaman” olarak değerlendirilen alınan ölçekte yüksek puan, ebeveynin çocuğuyla iletişim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Engelsiz dinleme boyutunun maddeleri ters puanlanmaktadır.

Ölçeğin güvenilirlik analizleri kapsamında iç tutarlılık analizi ve test-tekrar test analizi yapılmıştır. Ölçeğin tamamı ve alt boyutları için hesaplanan Cronbach alfa değerleri problem çözüme ,762, paylaşım açık olmada ,842, saygı-kabulde ,768, duyarlılıkta ,769, engelsiz dinlemede ,703, toplamda ,865 şeklindedir. 4 hafta arayla 81 katılımcıyla yapılan birinci ve ikinci uygulama arasındaki alt ölçek ve toplam puan korelasyonları karşılaştırıldığında, test- tekrar test ölçek toplam puan korelasyonu  $r=,899$  olduğu ve test-tekrar test arasında ise engelsiz dinleme alt boyutu dışında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Ölçeğin bu araştırmada hesaplanan Cronbach alfa değeri ise ,856’dır.

**Ebeveyn Farkındalıkları Ölçeği-Üstün Zekâlı Çocuğu Olan Ebeveynler (EFÖ-ÜÇZE).** Afat (2013b) tarafından geliştirilen EFÖ, üstün yetenekli çocuğu olan ebeveynlerin çocukları hakkındaki farkındalıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Stres-çatışma, mükemmeliyetçilik, motivasyon-başarı ve kendi kendini yönetme-sorumluluk olmak üzere dört boyuttan ve 39 maddeden oluşan ölçekte alınan yüksek puan ebeveyni üstün yetenekli çocuğu hakkındaki farkındalığının yüksek olduğunu belirtmektedir. Test Tekrar test, test yarılama ve eşdeğer form uygulamaları ile ölçeğin güvenilirliği sınanmıştır. Alt boyutların iç tutarlılığı incelendiğinde, Birinci Faktör Çatışma ve Stres  $r=,853$ , İkinci Faktör Mükemmeliyetçilik  $r=,669$ , Üçüncü Faktör Motivasyon ve Başarı  $r=,708$  ve Dördüncü Faktör Sorumluluk- Kendi kendini Yönetme  $r=,518$ , ölçeğin toplam iç tutarlılığı  $r=,833$  olarak bulunmuştur. Açıklayıcı faktör analizi çalışmaları sonucunda ölçeğin 4 faktörlü (Çatışma Stres, Mükemmeliyetçilik, Motivasyon- Başarı ve Kendi Kendini yönetme) yapısı tespit edilmiştir. Ölçeğin bu araştırmada hesaplanan Cronbach alfa değeri ise ,791’dir.

### Uygulama Materyali Geliştirme Süreci ve İşlem

Bu çalışmada psiko-eğitim programının hazırlanması süreci şu şekilde gerçekleşmiştir: Psiko-eğitim programının felsefi temeli hümanist yaklaşım ve demokratik tutuma dayanmaktadır. Kuramsal temeli ise bilişsel ve davranışçı yöntemlerin ağırlıklı olduğu eklektik bir yaklaşıma dayanmaktadır. Programın içeriği oluşturulmadan önce ilk olarak ilgili alan yazın taranmıştır. Bu bağlamda üstün yetenekli çocukların ihtiyaçları (Betts, 1986; Forna & Frame, 2001; Özbay ve Palancı, 2011; Peterson, 2009; Rotigel, 2003; Saranlı & Metin, 2012), ebeveynleriyle yaşadıkları sorunlar (Enright & Ruzicka, 1989), üstün yetenekli çocuk ebeveynlerinin ihtiyaçları (Clelland, 2009; Dettmann & Colangelo, 1980; May, 2000; Moon, Kelly, & Feldhusen, 1997; Ogurlu & Yaman, 2013; Probst, 2005; Schader, 2008; Silverman & Kearney, 1989; Strom, Strom, Strom, & Collinsworth, 1995) ve çocuk-

larıyla yaşadıkları sorunlara (Akarsu, 2004; Karakuş, 2010; Keirouz, 1990) ilişkin araştırmalar incelenmiş ve ebeveynlerin ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci olarak üstün yetenekli çocuk ebeveynlerine yönelik yurtiçinde ve yurtdışında hazırlanan eğitim programları incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda daha çok genel ebeveynlik davranışları üzerinde farkındalık veya beceri kazandırmayı amaçlayan müdahaleler uygulandığı görülmüştür (Adler, 2006; Afat, 2013b; Alvino, 1995; Applebaum, 1998; Bricklin, 1983; Conroy, 1987; Davis-Simons, 1995; De Souza Fleith & Guimaraes, 2006; Free, 2014; Glover, 1988; Kurtulmuş, 2010; Morawska & Sanders, 2009; Saranlı, 2011; Ogurlu, 2016). Birinci ve ikinci aşamada ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla ilişkili ihtiyaçlarında iletişim sorunlarının da bulunduğu ve bu alanda ebeveynlere yönelik yeterli çalışmalar yapılmadığı anlaşılmıştır. Mevcut araştırmalarda ebeveyn-çocuk iletişiminin az ele alınan bir konu olduğu görülmüştür. Bu aşamalarda programın içeriğinde bulunabilecek konular hakkında notlar alınmıştır. Üçüncü olarak alan yazın taraması sonucunda eğitim programının amaçları ve kazanımları belirlenerek kazanımlara yönelik etkinlikler araştırılmıştır. Seçilen etkinlik ve kazanımların uygunluğunu belirlemek için alan yazın ve benzer eğitim programları dikkate alınmıştır. Son olarak hazırlanan eğitim programı hakkında üstün yetenekliler alanında doktora yapmış iki psikolojik danışman ile çocuk psikolojisi, çocuk psikopatolojisi, davranış geliştirme, aile içi iletişim, gelişim psikolojisi ve özel eğitim gibi alanlarda dersler veren iki diğer uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşleri dikkate alınarak kazanımlarda ve ilgili etkinliklerde düzenlemeler yapılarak programın son haline karar verilmiştir.

**Psiko-eğitim programının amaçları ve kazanımları.** Hazırlanan psiko-eğitim programının genel amacı ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla iletişim sorunlarını azaltmak ve iletişim kalitelerine katkı yapmaktır. Bu genel amaç doğrultusunda oturumlar sonunda ebeveynlerde aşağıdaki kazanımlar hedeflenmiştir:

1. Üstün yetenekli çocuğunun özelliklerini tanıma
2. Çocuğuyla iletişimde etkisi olan üstün yeteneklilikle ilişkili etkenleri tanıma
3. İletişim engellerini tanıma ve bu engelleri kullanmaktan kaçınma
4. Çocuğuyla iletişimde aktif ve yansıtıcı dinleme becerisi gösterme
5. Yanlış ebeveynlik davranışlarını fark etme
6. Çocuğuyla iletişimde etkin davranış ve tutumları sergileme
7. Çocuğuyla iletişimde etkisi olan diğer etkenleri fark etme ve bunlarla baş etme becerisi gösterme

### Verilerin Analizi

Veri analizinde deney ve kontrol gruplarının ön test, son test ve izleme testi ortalamalarını karşılaştırmak için Mann Whitney U-testi, deney ve kontrol gruplarında ön test, son test ve izleme testi ortalamalarını karşılaştırmak için Friedman testi ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Analizlere ilişkin istatistiksel hesaplamalar SPSS paket programı ile yapılmıştır. Araştırmada, bulguların istatistiksel analizleri ,05 anlamlılık düzeyi esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

## Bulgular

Bu bölümde, ebeveynlere uygulanan psiko-eğitim programı uygulamasına ilişkin deney ve kontrol gruplarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri sonucu elde edilen bulgular verilmiştir.

**Tablo 1. Deney ve Kontrol Grupları EÇİÖ ve EFÖ Ön test, Son test ve İzleme testi Mann Whitney U Testi Sonuçları**

	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
EÇİÖ Ön test	Deney	16	16,28	260,50	124,50	,897
	Kontrol	16	16,72	267,50		
EFÖ Ön test	Deney	16	16,06	257,00	121,00	,809
	Kontrol	16	16,94	271,00		
EÇİÖ Son test	Deney	16	19,94	319,00	73,00	,039
	Kontrol	16	13,06	209,00		
EFÖ Son test	Deney	16	19,78	316,50	75,50	,047
	Kontrol	16	13,22	211,50		
EÇİÖ İzlem testi	Deney	16	20,00	320,00	72,00	,035
	Kontrol	16	13,00	208,00		
EFÖ İzlem testi	Deney	16	19,41	310,50	81,50	,080
	Kontrol	16	13,59	217,50		

Tablo 1’de deney ve kontrol gruplarının EÇİÖ ve EFÖ ön test, son test ve izleme testi uygulamalarının Mann Whitney U-testi sonuçları verilmiştir. Buna göre, deney ve kontrol gruplarının program öncesinde EÇİÖ puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ( $U=124,50$ ;  $p>,05$ ). Bu sonuçlara göre uygulama öncesi deney ve kontrol grubu arasında üstün yetenekli çocukla iletişim düzeyleri açısından bir fark olmadığı söylenebilir. Deney ve kontrol gruplarının program öncesinde EFÖ puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ( $U=121,00$ ;  $p>,05$ ). Bu sonuçlara göre uygulama öncesi deney ve kontrol grubu arasında ebeveyn farkındalık düzeyleri açısından bir fark olmadığı söylenebilir.

Deney ve kontrol gruplarının EÇİÖ ve EFÖ son test uygulamasının Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının program sonrasında EÇİÖ puanları arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır ( $U=73,00$ ;  $p<,05$ ). Sıra ortalamaları ve toplamları dikkate alındığında bu farkın deney grubu lehinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre, düzenlenen psiko-eğitim programının uygulandığı ebeveynlerle uygulanmadığı ebeveynlerin üstün yetenekli çocukla iletişim düzeyleri arasında, uygulanan ebeveynlerin lehinde bir fark olduğu söylenebilir. Deney ve kontrol gruplarının program sonrasında EFÖ puanları arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır ( $U=75,50$ ;  $p<,05$ ). Sıra ortalamaları ve toplamları dikkate alındığında bu farkın deney grubu lehinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre, düzenlenen psiko-eğitim programının uygulandığı ebeveynlerle uygulanmadığı ebeveynlerin farkındalık düzeyleri arasında, uygulanan ebeveynlerin lehinde bir fark olduğu söylenebilir.

Deney ve kontrol gruplarının EÇİÖ ve EFÖ izleme testi uygulamasının Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının program sonrasında EÇİÖ puanları arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır ( $U=72,00$ ;  $p<,05$ ). Sıra ortalamaları ve toplamları dikkate alındığında bu farkın deney grubu lehinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre, düzenlenen psiko-eğitim programının etkisinin uygulandığı ebeveynlerle uygulanmadığı ebeveynlerin üstün



yetenekli çocukla iletişim düzeyleri arasında, uygulanan ebeveynlerde devam ettiği söylenebilir. Deney ve kontrol gruplarının program sonrasında EFÖ puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmaktadır ( $U=81,50$ ;  $p>,05$ ).

**Tablo 2. Deney Grubunun EÇİÖ ve EFÖ Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Friedman Testi Sonuçları**

		N	Sıra Ortalaması	$\chi^2$	sd	p
EÇİÖ	Ön Test	16	1,00	29,037	2	,000
	Son Test	16	2,63			
	İzlem Testi	16	2,38			
EFÖ	Ön Test	16	1,13	19,966	2	,000
	Son Test	16	2,47			
	İzlem Testi	16	2,41			

Tablo 2’de deney grubunun EÇİÖ ve EFÖ ön test, son test ve izleme testi puanları Friedman testi analizleri görülmektedir. Buna göre deney grubunda EÇİÖ ve EFÖ ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı fark vardır ( $p<,05$ ). Hangi ölçümler arasında fark olduğunu belirlemek için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi analizi yapılmıştır.

**Tablo 3. Deney Grubunun EÇİÖ ve EFÖ Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Wilcoxon Testi Sonuçları**

			N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
EÇİÖ	Ön Test	Negatif sıra	0	0,00	0,00	-3,522	,000	
		Pozitif sıra	16	8,50	136,00			
	Son Test	Eşit	0					
		Toplam	16					
		Son test	Negatif sıra	5	3,70	18,50	-1,730	,084
		İzleme Testi	Pozitif sıra	1	2,50	2,50		
	Eşit		10					
	Toplam		16					
	Ön test	Negatif sıra	0	0,00	0,00	-3,522	,000	
		İzleme Testi	Pozitif sıra	16	8,50			136,00
			Eşit	0				
			Toplam	16				
EFÖ	Ön Test	Negatif sıra	1	8,00	8,00	-3,17	,002	
		Pozitif sıra	15	8,53	128,00			
	Son Test	Eşit	0					
		Toplam	16					
		Son test	Negatif sıra	6	4,92	29,50	-0,22	,748
		İzleme Testi	Pozitif sıra	5	7,30	36,50		
	Eşit		5					
	Toplam		16					
	Ön test	Negatif sıra	1	4,50	4,50	-3,288	,001	
		İzleme Testi	Pozitif sıra	15	8,77			131,50
			Eşit	0				
			Toplam	16				

Tablo 3’te deney grubunun EÇİÖ ve EFÖ ön test ve son test ile son test ve izleme testi puanları analizleri görülmektedir. EÇİÖ ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ( $z=-3,522$ ;  $p<,05$ ). Son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ( $z=-1,730$ ;  $p>,05$ ). Öte yandan ön test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ( $z=-3,522$ ;  $p<,05$ ). Deney grubunun EFÖ ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ( $z=-3,117$ ;  $p<,05$ ). Son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ( $z=-0,322$ ;  $p>,05$ ). Öte yandan ön test ve iz-

leme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ( $z=-3,288$ ;  $p<,05$ ). Bu bulgular psiko-eğitim uygulamasına katılan ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla iletişimlerinde ve ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin uygulama sonrasında yapılan ölçümlerde anlamlı derecede olumlu farklılık olduğunu ve farklılıkların program sonrası devam ettiğini göstermektedir.

**Tablo 4. Kontrol Grubunun EÇİÖ ve EFÖ Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Friedman Testi Sonuçları**

		N	Sıra Ortalaması	$\chi^2$	sd	p
EÇİÖ	Ön Test	16	1,75	3,563	2	,168
	Son Test	16	2,22			
	İzlem Testi	16	2,03			
EFÖ	Ön Test	16	1,97	,650	2	,723
	Son Test	16	2,13			
	İzlem Testi	16	1,11			

Tablo 4'te kontrol grubunun EÇİÖ ve EFÖ ön test, son test ve izleme testi puanları Friedman testi analizleri görülmektedir. Buna göre kontrol grubunda EÇİÖ ve EFÖ ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı fark yoktur ( $p>,05$ ).

### Tartışma ve Sonuç

Araştırma bulguları uygulanan psiko-eğitim programının deney grubundaki ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla iletişimlerinde olumlu değişim sağladığını göstermektedir. Yapılan alan yazın taramasında ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla iletişimlerini doğrudan geliştirmeye yönelik benzer araştırmalara rastlanmamıştır. Ebeveynlere yapılan çalışmaların genelde ebeveynlik davranışlarında farkındalık kazandırma ve/veya ebeveynlik becerileri üzerinde odaklandığı görülmüştür.

Çocuklarının gelişim özellikleri, çeşitli ebeveynlik yaklaşımları, çocukla iletişim, yetenek gelişimi, davranış sorunlarını önleme ve sorunlara müdahale gibi konularda bir araya gelen benzer ihtiyaçlara sahip ebeveynlerin kendilerine sunulan bilgi ve stratejiler ile ebeveynlerin deneyimlerini birbirlerine aktarmaları ve fikir sunmalarının ebeveynlere katkı yaptığı belirtilmiştir (Adler, 2006; Rimm, 1996; Şahin ve Kalburan, 2009). Ebeveynler bu gruplardan çok şey öğrendiklerini, yapılan uygulamaların ve paylaşılan fikir ve yaşantıların onların kendi yeterliliklerinde iyi hissetmelerini sağladığını belirtmişlerdir. Bunlara benzer olarak, "Ebeveynin Üstün Yetenekli Çocuğuyla İletişimini Geliştirme Psiko-eğitim Programı" birbirine yakın ihtiyaçları olan ebeveynlere çocuklarıyla iletişimleriyle ilgili bilgi ve stratejiler sunmuş, uygulamalar ve tartışmalar yapılmış ve ebeveynler deneyimlerini ve fikirlerini birbirleriyle paylaşmışlardır. Bu bakımdan uygulanan programın ebeveynlere katkı sağladığı düşünülmektedir.

Özel eğitim programlarına seçilen üstün yetenekli çocukların ebeveynlerine çeşitli konularda eğitimlerin verilmesi tavsiye edilmiştir. Bu konulardan bazıları yetkin ebeveynlik tutumları ile etkili diyalog kurma ve sürdürme, etkin dinleme gibi ebeveyn-çocuk iletişimi ile ilgilidir (Robinson, Shore, & Enersen, 2006). Uygulanan eğitim programında yer alan amaç ve etkinlikler tavsiye edilen bu konularla tutarlıdır. Yapılan çalışmaların ebeveynlere bu konularda katkı yaptığı söylenebilir.

Bu araştırmada uygulanan psiko-eğitim programı, üstün yetenekli çocuk ebeveynlerinin ihtiyaçları ve ebeveynlerin çocuklarıyla yaşadıkları sorunların incelenmesi sonucu geliştirilmiştir. Programda genel ebeveynlik davranışları üzerinde farkındalık veya beceri kazandırmaktan ziyade ebeveyn-çocuk iletişimine odaklanılmıştır. Bu bağlamda psiko-eğitim programı içeriğinde üstün yetenekli çocuğun genel özelliklerini anlama-bilme, iletişim engellerini anlama ve bunlardan kaçınma, ebeveynin kendi genel iletişim davranışlarını bilme-anlama, çocukla etkili iletişimde uygun stratejileri bilme-uygulama, üstün yetenekliliğin getirdiği özel durumlara yönelik stratejileri bilme-uygulama ve çocuğun hayatındaki diğer insanlarla iletişimin ebeveyn-çocuk iletişimini anlama-bilme gibi amaçlara yer verilmiştir.

Colangelo ve Dettman (1983) ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili en öne çıkan ihtiyaçlarının 'üstün yeteneklilik' kavramını anlama olduğunu savunmuşlardır. Solow (1995) ve Delisle (2002), ebeveynlerin çocuklarını etkileyen gelişimsel etmenlerle ilgili yeterli bilgiye sahibi olmadıklarını ve çocuklarının çeşitli davranışlarına nasıl tepki vermeleri gerektiğini bilmediklerini aktarmışlardır. Bununla birlikte Solow (2001), ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarını yetiştirmesinin onları nasıl algıladıklarıyla çok ilgili olduğunu belirtmiştir. Welsh (2014) ise ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili ilk ihtiyaçlarının üstün yeteneklilik özellikleri hakkında doğru bilgiye sahip olma olduğunu, çoğu ebeveynin çocuklarının özelliklerinin farkında olmadıklarını ve üstün yeteneklilik hakkındaki önyargı ve mitlerin bilinen doğruların önüne geçebildiğini savunmuştur. Psiko-eğitim programında yer alan "Üstün yetenekli çocukların genel zihinsel, sosyal ve duygusal özelliklerini tanı.", "Üstün yetenekli çocuk ile üstün yetenekli olmayan çocuğun karşılaştırmasını yapar.", "Üstün yetenekli çocuk ebeveyni olmanın anlamını ve sorumluluklarını fark eder.", "Üstün yetenekli çocuğun gelişimsel özelliklerini bilmenin iletişimde önemini kavrar." gibi amaçlarına yönelik kazanımların bu konuda ebeveynlere katkı sağladığı düşünülmektedir.

Üstün yetenekli çocukların özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alındığında, ebeveynlerin çocuklarıyla açık bir iletişim kurup, duygu, düşünce ve ihtiyaçlarını karşılıklı paylaşarak çocuklarının gelişimi için onlara ne gibi fırsatlar sunabileceklerini belirlemelerinin faydalı olacağı belirtilmiştir (Stopper, 2000). Bununla birlikte üstün yetenekli çocukların sağlıklı gelişimleri için aile içinde daha fazla iletişim içinde olmaya ihtiyaç duydukları vurgulanmakta ve aile üyeleri arasında birbirlerini dinlerken ve cevap verirken açık bir iletişim kullanılması tavsiye edilmektedir (Clark, 2013; Özbay, 2013). Bu görüşler, programın içeriğinde yer alan üstün yetenekli çocuğu tanıma, etkin dinleme, iletişime açık olma, duygu ve düşüncelerin ifade edilmesinin önemini kavrama, çocukla nitelikli zaman geçirme, iletişim engellerini kullanmaktan kaçınma, iletişimde üstün yeteneklilik etmenlerini dikkate alma gibi kazanımların yer almasıyla tutarlıdır. Ebeveynlerin bu kazanımları alabildikleri için çocuklarıyla olan iletişimlerinde gelişim olduğu şeklinde değerlendirme yapılabilir.

Ebeveynlerde otoriter tutumların artması, çocuklarda görülen olumsuz etkileri artırmaktadır (Dwairy, 2004). Demokratik ebeveyn tutumunda açık standartlara sahip, çocukların haklarını kabul eden, onlardan olgun davranışlar bekleyen ve sözlü olarak sağlıklı bir iletişimi destekleyen yaklaşımlar olduğu için ebeveyn-üstün yetenekli çocuk iletişimine daha uygun olduğu önerilmiştir (Clark, 2013; Macintyre, 2008; Meckstroth, 1990; Welsh, 2014). Uygulanan programda da demokratik ebeveyn tutumunu temel alan, olumlu ebeveyn-çocuk iletişimini destekleyen etkinliklere

ve çalışmalara yer verilmiştir. Bu bakımdan uygulanan programın ebeveynlere katkı sağladığı düşünülmektedir.

Üstün yetenekli çocukların aşırı duyarlılık, derinlik ve duygusallık özellikleri, ebeveynlerin üstün yetenekli çocuğuyla iletişimde daha duyarlı olmasını gerektirir (Webb, Gore, & Amend, 2007). Uygulanan eğitim programında “çocuğun üstün yetenekli olmasıyla ilişkili davranış, tutum ve özelliklere yönelik stratejiler ve yaklaşımları tanıma” amacı belirlenmiş ve bu amaca yönelik çeşitli etkinlikler uygulanmıştır. Bu bakımdan ebeveynlerin çocuklarının üstün yetenekliliğiyle ilgili durumlara yönelik stratejilerde gelişim gösterdikleri söylenebilir.

Çeşitli araştırmalar ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarının kardeş ilişkileriyle ilgili ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir (Grenier, 1985; Keirouz, 1990; Kerr, 2009). Psiko-eğitim programında “Üstün yetenekli çocuğun kardeş(ler)iyile iletişimin çocuğuyla olan iletişimine etkisini bilir ve bunu hayata geçirir.” kazanımına yönelik gerçekleştirilen etkinlikler yer almaktadır. Yapılan etkinliklerin bu ihtiyaç konusunda ebeveynlere katkı sağladığı düşünülmektedir.

## Öneriler

Ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla iletişimlerini geliştirmeye yönelik hazırlanan bir psiko-eğitim programını içeren bu araştırma bilişsel ve davranışçı yöntemlerin ağırlıklı olduğu eklektik bir yaklaşımla yürütülmüştür. Farklı kuramlara dayandırılarak hazırlanacak eğitim programlarının etkililiklerinin test edilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik araştırmalara da yer verilmelidir. Bu şekilde farklı yaklaşımlara dayalı çalışmaların karşılaştırılması mümkün olabilir.

Bu araştırma İstanbul’da bulunan özel bir okula devam eden üstün yetenekli tanısı almış çocukların ebeveynlerine uygulanmıştır. Farklı sosyoekonomik düzeylerden ebeveynlerinden oluşturulmuş grupların özellikleri ve ihtiyaçlarının da dikkate alındığı çalışmalara da gerek duyulmaktadır. Bu çalışma sadece ebeveynlere yönelik hazırlanmıştır. Ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarıyla iletişimlerini geliştirmelerine yönelik yapılan müdahalenin etkisini artırmak için benzer içerikli çalışmalar aynı ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarına da yapılması faydalı olabilir.

Bu çalışmanın etkililiği ebeveynlerin kendilerini değerlendirmeleri aracılığıyla ölçülmeye çalışılmıştır. Ebeveynlerde davranış değişikliği olup olmadığını anlamak için farklı ölçme araçları kullanılabilir. Bunun için ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarının değerlendirmelerine de olanak sağlayan ölçme araçlarının geliştirilmesine başvurulabilir.

## Kaynakça

- Adler, D. M. (2006). *The effects of participating in support groups focusing on parenting gifted children* (Unpublished doctoral dissertation). Kent State University, Ohio.
- Afat, N. (2013a). Çocuklarda üstün zekânın yordayıcı olarak ebeveyn tutumları. *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 155-168.
- Afat, N. (2013b). *Üstün zekâlı çocukların ebeveynlerine yönelik geliştirilen aile eğitim programının etkililiğinin sınanması* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Akarsu, F. (2004). Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin Sorunları. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Ed.), *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı*, içinde (ss. 447-460). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Alvino, J. (1995). *Considerations and strategies for parenting the gifted child*. Retrieved from ERIC database. (ED402708)
- Applebaum, A.S. (1998). *Learning to parent the gifted child: Development of a model parenting program to prevent underachievement and other related emotional difficulties in gifted children* (Unpublished doctoral thesis). Widener University, Delaware.
- Ataman, A. (2004). Üstün yetenekli/zekâlı çocuk ile yaşamak. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Ed.), *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı*, içinde (ss. 417-437). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Betts, G. T. (1986). Development of the emotional and social needs of gifted individuals. *Journal of counseling and development*, 64(9), 587-589.
- Bricklin, P. M. (1983). Working with parents of learning-disabled/gifted children. In L. H., Fox, L. Brody, & D. Tobin (Eds.), *Learning-disabled/gifted children: Identification and programming* (pp. 243-260). Baltimore, MD: University Park Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Callahan, C. M., & Hertberg-Davis, H. L. (2013). *Fundamentals of gifted education: Considering multiple perspectives*. New York, NY: Routledge.
- Clark, B. (2013). *Growing up gifted: Developing the potential of children at school and at home*, (F. Kaya & Ü. Ogurlu, Trans.). Boston: Pearson Education, Inc.
- Clelland, D. A. (2009). *Needs for information and concerns of parents of gifted children in four Canadian provinces* (Unpublished doctoral dissertation). Faculty of Education-Simon Fraser University, Burnaby, BC.
- Colangelo, N., & Dettman, D. (1983). A review of research on parents and families of gifted children. *Exceptional Education*, 50, 20-27.
- Colangelo, N. & Davids, G. (2003). *Handbook of gifted education*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Conroy, E. H. (1987). Primary prevention for gifted students: A parent education group. *Elementary School Guidance and Counseling*, 22, 110-116.
- Çağlar, D. (2004). Üstün zekâlı çocukların özellikleri. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Ed.), *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı*, içinde (ss. 111-125). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Davis-Simons, J. M. (1995). *The effects of parenting workshops on the attitudes and reported behaviors of parents of gifted Black and Latino primary grade students* (Unpublished doctoral dissertation). Columbia University Teachers College, Columbia.
- Delisle, J. R. (2002). *Barefoot irreverence: A collection of writings on gifted child education*. Prufrock Press Inc.
- De Souza Fleith, D., & Guimaraes, T. G. (2006). Psychoeducational service for parents of gifted and talented students: A Brazilian experience. *Gifted Education International*, 21(1), 63-68.
- Dettmann, D. F., & Colangelo, N. (1980). A functional model for counseling parents of gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 24, 158-161.
- Dwairy, M. (2004). Parenting styles and mental health of Arab gifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 48(4), 275-286.

- Enright, K. M., & Ruzicka, M. F. (1989). Relationship between perceived parental behaviors and the self-esteem of gifted children. *Psychological reports*, 65(3), 931-937.
- Fornia, G. L., & Frame, M. W. (2001). The social and emotional needs of gifted children: Implications for family counseling. *The Family Journal*, 9(4), 384-390.
- Free, S. A. (2014). *Support for parents of gifted and talented children in the western region of Melbourne* (Unpublished doctoral dissertation). Victoria University, Canada.
- Glover, M. W. (1988). *The effects of a parent education program upon the parenting attitudes of mothers and upon the locus-of-control and self-concept of their gifted third-graders* (Unpublished doctoral thesis). University of Missouri, Columbia.
- Grenier, M. E. (1985). Gifted children and other siblings. *Gifted Child Quarterly*, 29(4), 164-167.
- Huey, E. L., Sayler, M. F., & Rinn, A. N. (2013). Effects of family functioning and parenting style on early entrants' academic performance and program completion. *Journal for the Education of the Gifted*, 36(4), 418-432.
- Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.
- Karnes, M. B., Shwedel, A. M., & Steinberg, D. (1984). Styles of parenting among parents of young gifted children. *Roeper Review*, 6(4), 232-235.
- Keirouz, K. S. (1990). Concerns of parents of gifted children: A research review. *Gifted Child Quarterly*, 34(2), 56-63.
- Kerr, B. (2009). *Encyclopedia of giftedness, creativity, and talent* (Vols. 1-3). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Kurtulmuş, Z. (2010). *Bilim ve Sanat Merkezine devam eden üstün yetenekli çocukların ailelerine verilen bilgisayar temelli eğitimin aile bireylerinin aile ilişkilerini algılamalarına ve çocukların mükemmeliyetçilik düzeylerine etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Macintyre, C. (2008). *Gifted and talented children 4-11: Understanding and supporting their development*. New York, NY: Routledge.
- May, K. M. (2000). Gifted children and their families. *The Family Journal*, 8(1), 58-60.
- Meckstroth, E. A. (1990). Parents' role in encouraging highly gifted children. *Roeper Review*, 12(3), 208-210.
- Moon, S. M., Kelly, K. R., & Feldhusen, J. F. (1997). Specialized counseling services for gifted youth and their families: A needs assessment. *Gifted Child Quarterly*, 41(1), 16-25.
- Morawska, A., & Sanders, M. (2009). An evaluation of a behavioral parenting intervention for parents of gifted children. *Behavior Research and Therapy*, 47(6), 463-470.
- Ogurlu, Ü. & Yaman, Y. (2013). Guidance needs of gifted and talented children's parents. *Turkish Journal of Giftedness and Education*, 3(2), 81-94.
- Ogurlu, Ü. (2016). Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere yönelik eğitim programının ailelerin ebeveyn öz-yeterliliklerine ve farkındalıklarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45 (209), 144-159.
- Özbay, Y. ve Palancı, M. (2011). Üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin psikososyal özellikleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 89-108.
- Özbay, Y. (2013). *Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri*. Ankara: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Peterson, J. S. (2009). Myth 17: Gifted and talented individuals do not have unique social and emotional needs. *The Gifted Child Quarterly*, 53(4), 280.

- Probst, B. (2005, April). Managing life with a gifted child: What to do when your gifted child is driving you crazy. *Twice Exceptional Newsletter*. Retrieved from [http://www.sen-gifted.org/articles\\_\\_parenting/Probst\\_ManagingLifeWithAChallengingChild.html](http://www.sen-gifted.org/articles__parenting/Probst_ManagingLifeWithAChallengingChild.html)
- Rimm, S., & Lowe, B. (1988). Family environments of underachieving gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 32(4), 353-359.
- Rimm, S. B. (1996). Parenting for achievement. *Roeper Review*, 19(1), 57-59.
- Robinson, A., Shore, B. M., & Enersen, D. L. (2006). *Best practices in gifted education: An evidence-based guide*. Waco, TX: Prufrock Press.
- Rotigel, J. V. (2003). Understanding the young gifted child: Guidelines for parents, families, and educators. *Early Childhood Education Journal*, 30(4), 209-214.
- Rudasill, K. M., Adelson, J. L., Callahan, C. M., Houlihan, D. V., & Keizer, B. M. (2013). Gifted students' perceptions of parenting styles: Associations with cognitive ability, sex, race, and age. *Gifted Child Quarterly*, 57(1), 15-24.
- Saranlı, A. G., (2011). *Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik geliştirilen aile rehberliği programlarının etkililiğinin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Saranlı, A. G., & Metin, N. T. (2012). Social-emotional problems observed in gifted children. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45(1), 139-163.
- Schader, R. M. (2008). Parenting. In J. A. Plucker & C. M. Callahan (Eds.), *Critical issues and practices in gifted education* (pp. 479-492). Waco, TX: Prufrock Press.
- Silverman, L. K., & Golon, A. S. (2008). Clinical practice with gifted families. In S. I. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children: Psychoeducational theory, research, and best practices* (pp. 199-222). New York: Springer.
- Silverman, L. K., & Kearney, K. (1989). Parents of the extraordinarily gifted. *Advanced development*, 1(1), 41-56.
- Snowden, P. L., & Christian, L. G. (1999). Parenting the young gifted child: Supportive behaviors. *Roeper Review*, 21(3), 215-221.
- Solow, R. E. (1995). Parents' reasoning about the social and emotional development of their intellectually gifted children. *Roeper Review*, 18(2), 142-146.
- Solow, R. (2001). Parents' conceptions of giftedness. *Gifted child today*, 24(2), 14-22.
- Stopper, M. J. (2000). *Meeting the social and emotional needs of gifted and talented children*. UK: David Fulton Publishers.
- Strom, R., Strom, S., Strom, P., & Collinsworth, P. (1995). Parent competence in families with gifted children. *Journal for the Education of the Gifted*, 18(1), 39-54.
- Şahin, F. T. ve Kalburan, F. N. C. (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: Dünyada neler uygulanıyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 1-12.
- Webb, J. T., Gore, J. L., & Amend, E. R. (2007). *A parent's guide to gifted children*. Ohio: Great Potential Press, Inc.
- Welsh, B. J. (2014). *The relationship between identified gifted and talented children and their parents* (Unpublished doctoral Dissertation). St. John's University, School Of Education and Human Services.